

Ruila Põhikool

TORI HOBUSE ARETUSE MUUTUMINE AJAS

Uurimistöö

Õpilase nimi: Gretel Vasur

Juhendaja nimi: Ülle Palumets

Ruila 2025

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1.TORI HOBUNE	4
1.1 Vana-tori hobune	5
1.2 Tori hobuse tõuraamatu universaalsuund (TA suund).....	6
1.3 Tori hobuse aretussuund (TB suund)	7
2. TORI TÕU AJALUGU.....	9
3. TORI HOBUNE EESTIS	13
3.1 Hobuste ajalooline kasutus	13
3.2 Tori tõugu hobused tänapäeval	13
4. MINA JA TORI HOBUSED	17
KOKKUVÕTE	19
KASUTATUD ALLIKAD.....	20
LISA 1.....	22
Arhella põlvnemistabel.....	22
Liinu põlvnemistabel	23

SISSEJUHATUS

Tori tõugu hobuste aretuspõhimõtete teadvustamine on oluline, sest tori hobune on ainulaadne Eesti kultuurtõugu hobune, kelle aretus sai alguse juba 1856. aastal, kui asutati Tori Hobusekasvandus. Teadlikuks aretustööks asutati 1920. aastal Viljandis Tori Hobuste Tõuselts. Tori hobuseid tunnustati eraldi tõuna 1925. aastal ning Eesti rahvuslik hobusetõug - tori hobune - saab 2025. aastal ametlikult 100-aastaseks.

Tori hobusetõu aretus on järjepidevalt toimunud tänaseni. Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu kinnitas 2025. aasta märtsis „Tori tõugu kultuurhobuste aretamise” Eesti vaimse kultuuripärandi nimistusse.

Minu töö eesmärk on anda ülevaade tori hobuse tõutüüpidest ning tori tõu kujunemisloost tõu aretuse algusest kuni tänapäevani.

Valisin selle teema, sest soovin teada saada, mida oodati sellelt hobusetõult algselt ning mida praegusel ajal ning kuidas see on muutnud aretuse põhimõtteid. Üheks uurimistöö valiku põhjuseks on isiklik praktiline huvi, ma tegelen ise harrastusena kahe erinevat tüüpi tori hobusega.

Teema käsitlemisel kogun materjali teemakohastest artiklitest, tori hobuse aretusega tegelevate ühingute kodulehtedelt ning ratsasporti ja aretust kajastavatest portaalidest ning osalen seminaril “Kuhu oled teel, tori hobune?”

Tööga loodan leida enda jaoks selgitusi, miks saavad olla ühte tõugu hobused niivõrd erinevat tüüpi ning välja tuua huvitavaid fakte tori hobuse aretuse loost, mis oleks põnev lugemine nii hobusehuvilistele kui ka neile, kes igapäevaselt hobustega ei tegele.

1.TORI HOBUNE

Tori tõugu hobune on traditsiooniliselt olnud laia kasutusotstarbega. Tal on rahumeelne iseloom, suur koostöövalmidus ja hea närvikava. Tänu sellele saab teda kasutada ratsa- ja rakendihobusena. Vana tüüpi tori hobune on tugeva kehaehituse ja ühtlase väljanägemisega ning on hästi kohanenud Eesti ilmastiku-, söötmis-, pidamis- ning kasutamistingimustega. Keskmise tori hobuse turjakõrgus kolmeaastaselt on 158-166 cm turjalt. Tori hobuse traditsiooniline värvus on olnud raudjas, kuid esineb ka musta. Erilisemad on kollased tori hobused. Iseloomult on tori hobune elava temperamendiga, healoomuline, kergesti õpetatav ja juhitav. Vanemat tüüpi tori hobusel on valikute ja kohanemise tõttu harvem ratsahobustel tihti esinevaid haigusi nagu künahaukamine ja maohaavad. Heade pidamistingimuste juures on ta terve ja pikaealine. (Vana-Tori Hobuse Ühing 2025)

Tori tõugu märad on väga viljakad, saades keskmiselt 86 varssa 100 mära kohta (Korsten 2018).

Tori hobusel on iseloomulik keskmise suurusega ja laia otsmikuga pea. Ta on keskmise pikkusega, sirge ja tugeva kaela, laia rinnaga, tugevate jalgadega. Tori hobust loetakse varavalmivaks, 3-aastasena on võimalik kasutada teda sughobusena. Tööhobusena kasutatakse tori hobust 20-23 eluaastani. Koormate vedamisel on tori hobune üles näidanud veotahet ja suurt jõudu. (Tori hobune 2008)

Andres Kallaste rääkis tori tõu aretusest: “Tori hobust on aretatud paindlikult, vastavalt ajastu vajadustele- veojõud, ratsutamine, sport. Aretajad valivad vastavalt vajadustele aretamise suuna, mis on aidanud tõul püsima jääda. Selle tulemusel on tekkinud erinevad aretussuunad, mis on tõugu tervikuna võib-olla isegi kahjustanud. Aretajate tulevik on ebakindel, sest tori hobuseid on arvuliselt hetkel alles vaid tuhatkond.” (Kallaste 2025) Tõuaretuse professor Haldja Viinalass rõhutas, kui oluline on, et aretajad annaksid oma panuse ega loobuks. Ta rääkis, et väiksel populatsioonil on oma ohud ja tegutsema peab targalt, muidu on tõul väljasuremise oht. (Viinalass 2025)

Tänapäeval on Tori hobune ohustatud tõug. Tori hobune on üle elanud nõukogude perioodi, meie iseseisvumise ja põllumajanduse hääbumise. Selle tulemusel on tori hobuste arv langenud 200 000-lt ligikaudu 1500-ni. (Täpsustus- 2025 märtsi seisuga 1019 (Kallaste 2025)). Tänapäeval on tori tõus kõrvuti mitu tõutüüpi. Raskem tüüp (sobib hästi nt rakendisse) kergem tüüp (sobib hästi nt hüppamiseks). Hetkel on suurem tellimus tori hobuse järele, kes tüübilt sobiks hobuturismiks, ratsaspordikoolidesse, ratsasporti ja rakenditesse. (Kallaste 2011)

Eesti Hobusekasvatajate Seltsi andmetel oli kuni 2008. aastani oli tori tõu juures peamiseks aretus- ja säilitusmeetodiks aretuseesmärgi saavutamisel tõu puhtatõuline aretus koos sisestava ristamisega. Sisestavaks ristamiseks oli säilitus-aretusprogrammi alusel sugulastõugudest lubatud kasutada hannoveri, trakeeni, holsteini ja inglise täisverelise tõu tunnustatud tække. Alates 2008. aastast on ohustatud tõugude säilitamisel lubatud vaid puhasaretus. Sellega seoses jagati põlvnemise alusel tori hobuste tõuraamatus tõu universaalse suuna osa ja aretussuuna osa. Kasutusele on võetud erinevad tähised nende aretussuundade tähistamiseks: TA - tori tõugu hobuste tõuraamatu universaalsuuna osa tähistamiseks ja TB - tori tõugu hobuste tõuraamatu aretussuuna osa tähistamiseks. Ohustatud tõu staatus on sealjuures vaid tori tõugu hobuste universaalsuuna osal. (Eesti Hobusekasvatajate Selts 2025)

“Ohustatud tõuks loetakse tõug või eristatud osa ühte tõugu kuuluvate loomade populatsioonist kui aretuses kasutatavate emasloomade arv selles tõus on alla tuhande või isasloomade arv alla kahekümne. Ohustatud tõugude loetellu kantakse ministri määrusega põllumajanduslooma tõug, mille ajalooline Eesti päritolu ja populatsiooni olemasolu on teaduslikult tõendatud ning kohalik põllumajanduslooma tõug või tõu alampopulatsioon, mille aretus Eestis on kestnud hobuslaste puhul vähemalt 50 aastat.” (Põllumajandusloomade aretuse seadus 2018)

Hobustest on kantud ohustatud põllumajandusloomatõugude hulka hobuse (*Equus caballus*) tõud: eesti hobune ja eesti raskeveohobune ning tori hobune, mille puhul loetakse ohustatuks universaalsuuna hobuste alampopulatsioon ja vana-tori suuna hobuste alampopulatsioon. (Ohustatud tõugude loetelu 2018)

Eesti vaimse kultuuripärandi nõukogu kinnitas 2025. aasta märtsis põhisissekande „Tori tõugu kultuurhobuste aretamine“ lisamise Eesti vaimse kultuuripärandi nimistusse. Tegemist on olulise tunnustusega Tori Hobusekasvanduse, kogu tori tõuaretajate kogukonna ning Eesti hobukultuuri jaoks laiemalt. „Tunnustuse saamine vaimse kultuuripärandi nimistusse aitab tugevdada teadlikkust tori hobuse väärtusest ja kasvatamisega seotud oskustest, mis on põlvest põlve edasi antud. See toetab kogukonda, kes igapäevaselt seisab selle rahvustõu säilimise eest,“ sõnas sissekande üks koostajatest, Tori Hobusekasvanduse hobumajandusjuht Agris Juhkov. (Maaelumuuseumid 2025)

1.1 Vana-tori hobune

Tori tõu vana-tori suuna aretuseesmärk on raske soojavereline hobune (foto 1). Hobust peab saama kasutada ratsa- või vankrihobusena. Samas peab tal olema rahulik iseloom ja suur koostöövalmidus. (Vana-Tori Hobuse Ühing)

Foto 1. Vana-tori hobune Umbra. Autor teadmata. (Vana-Tori Hobuse Ühing)

1.2 Tori hobuse tõuraamatu universaalsuund (TA suund)

Tori tõug on väljakujunenud soojavereliste hobuste populatsioonis, kus suurt geneetilist mõju avaldab tori tõu esiisa Hetman. Universaalsuuna hobused (foto 2) on kergesti õpetatavad, nad on kohanenud ratsa ja rakendihobusteks. Hobused on sobilikud kasutamiseks talutöödel, metsanduses, turismitalus, ratsakoolis ja harrastushobusena. Soovitud tüüp on elegantse välimusega ja massiivne. Silmad peavad olema suured ja ümarad, tumedad ning sõbralikud. (Tori Hobuse Selts 2025)

Foto 2. TA täkk Uljas. Autor teadmata. (Eesti Hobusekasvatajate Selts)

Aretusprogramm

Praegune tori hobuse aretusprogramm on kokku pandud aastateks 2024-2034. Aretusprogrammist võtavad osa hobused, kes on kantud universaalsuuna (TA) tõuraamatusse.

Universaalsuuna hobuste aretuse eesmärk on tõu säilimine. Hobustel peavad olema vastavad jõudlusnäitajad. Aastaks 2034 on eesmärk suurendada aretajate teadlikkust paaride valikul, proovitakse jõuda 40 varsani aastas. Aretus toimub puhasaretuse meetodil. Osalevad täkud ja märad, kes on tori universaalhobuste tõuraamatus.

Eesmärkide saavutamiseks vaadatakse hobuste põlvnemist (jõudlusandmed, jõudluskatsed jne), selle järgi tehakse kindlaks hobuse aretusväärtus. (Tori Hobuse Selts 2025)

1.3 Tori hobuse aretussuund (TB suund)

Aretusprogrammi eesmärgiks on väärtustada tori hobusetõu ajaloolist aretuskäiku, tagada tori tõugu hobuse põlvnemise ja välimiku ühtsus ning taastada mitmekülgse kasutusotstarbega ja konkurentsivõimeline tori tõugu hobune. Aastaks 2020 oli eesmärk suurendada tori tõugu hobuste aretussuuna aretusprogrammis osaleva populatsiooni konkurentsivõimet rahvusvahelisel tasandil, põlvnemise ühtlikkust ja suurendada tori tõugu sugutäkkude kasutamise osa. Aretusprogrammis osalevad täkud ja märad, kes on kantud tori hobuste

tõuraamatu TA ja TB (foto 3) osasse ning nende järglased, lisaks tunnustatud komponenttõugude täkid ja nende järglased.

Aretusprogrammis osaleva hobuse põhiline väärtus on universaalsus ja kõrge saavutusvõime. Aretusprogrammis osalevat hobust iseloomustab hästi arenenud tõu- ja sootüüp, keskmise suurusega pea ja kael, lai ja sügav rinnakorv, ristkülikukujuline kere, tugev ja pikk laudjas, tugev luustik ja konstitutsiooni küllaldane kuivus. Tori tõugu hobusele on iseloomulik varavalmivus, hea söödakasutus, hea tervis ja sigivus. Aretusprogrammis osaleval hobusel on head liikumised põhiallüürides - sammus, traavis kui galopis. (Eesti Hobusekasvatajate Selts 2012)

Foto 3. TB täkk Prominent (Eesti Hobusekasvatajate Selts)

2. TORI TÕU AJALUGU

1856. aastal, kui loodi Tori Hobusekasvandus, koosnes see 47 eesti tõugu märadest ja 7 noorest täkust. Turjakõrgus pidi olema märadel 135 cm ja täkkudel 140 cm. Juurde osteti ka 10 soome tõugu mära ja 3 soome tõugu täkku, Saksamaalt 3 araabia täkku ja 2 traavlitäkku. Tori Hobusekasvanduses alustati nii töö- kui ka ratsahobuseks sobiva tõu aretust. Sellest kujunes aja jooksul tori hobusetõug. Tähtsaim täkk oli aretuse alustamisel Hetman, kelle abil muutus tõu välimus ühtlaseks, tõusis vastupidavus ja tööjõudlus. (Rannamäe 2025)

Esimene eesmärk oli hobuse massi kasvatamine, sest Eestile oli vaja rohkem põllumajandussaadusi ja seetõttu tuli tori hobust kasutada palju põllumajandustööl. Tori Hobusekasvanduses hakati siis ristama eesti hobust soome, araabia, ardenni, orlovi traavli, inglise täisvereliste, hannoveri ja holsteni tõugu hobustega. (Korsten 2018)

1892. aastal tõi Eestisse F.R.Berg ristandtäku Hetmani, kes oli sündinud Poolas 1886. aastal. Kui Tori Hobusekasvandus sai Hetmani endale, hakkas tõuaretus andma paremaid tulemusi. Hetman andis häid järglasi erinevate eesti tõugu märadega. Hetmani järglased näitasid põllutöös häid tulemusi ja said talupoegade hulgas populaarseks. Järglased sobisid ka ratsa ja veohobusteks. Hetman andis kokku Tori Hobusekasvandusele 48 sugutäkku ja 37 sugumära. Tori hobuse aretuse põhihobusteks jäid ikka eesti maahobuse märad ja välismaa erinevad täkud. Talupoegadele sobisid hästi Hetmani järglased põllutööks, aga mõisnikud tahtsid kerget ratsahobust endale ja ka edasi müümiseks. Seega hakati 19. sajandi lõpus ja 20. sajandi alguses eesti hobust ristama erinevate kiirushobustega nt täisvereline ratsahobune. See aga ei andud häid tulemusi tori hobuse aretamiseks ja põllutööks, sest nad olid liiga tulised ja vähese veojõuga. (Korsten 2018)

2.1 Norfolk- Roadsteri tõugu hobune Hetman

Hetmani nimetatakse tori hobuste esiisaks. Tema ema oli hunteri tüüpi hobune, kelle nimi on teadmata. Isa oli STUART 749, norfolk- roadster tõugu, kes oli traavli moodi. 1897 kirjeldati teda hea liikumise, meeldiva ja vastupidava hobusena. Hetman oli omaaegsete hobuste hulgas rasketüübiline soojavereline (foto 4). Ta oli väga sarnane oldenburgi hobusega. Hetman oli hüppajatest kecmiselt tugevam ja kandevõime oli keskmisest suurem. Öeldakse, et tal oli hüppevõimet rohkem, kui kandevõimet. Ta oli väiksem kui hilisemad tori hobused. Tema luude järgi oli Hetman palju raskusi kandnud. Hetmani parim järglane oli täkk HELDENKNABE. (Rannamäe 2025)

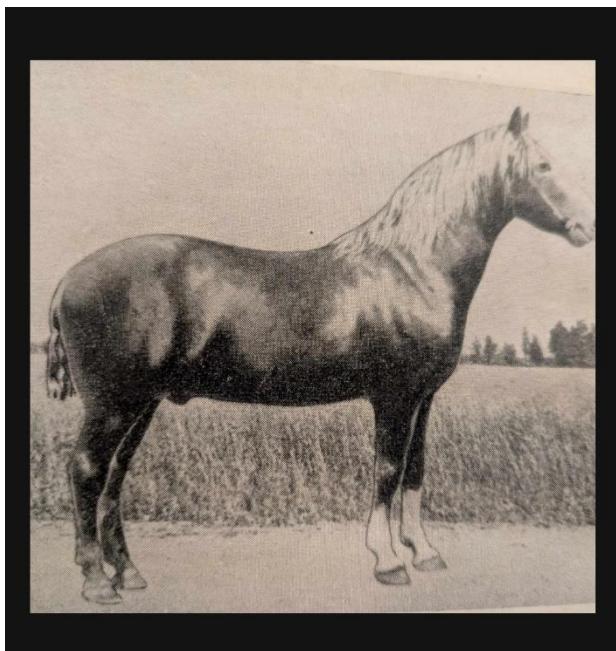

Foto 4. Hetman (Eesti Maaelumuuseumid)

1895.-1914. aastatel toodi Eestisse palju norfolki tõugu tække, keda kasutati tori tõu aretuses. Sellel ajal puudus aretustöös sihikindlus, mille tulemusel oli tori hobune ratsa- ja veohobuse segu. Kord oli kerge traavli tüüpi, kord oli väheliikuv raskeveo-tüüpi. (Tori hobune 2008)

1914.-1918. aastatel avaldas esimene maailmasõda Tori Hobusekasvandusele suurt mõju. Paremad sugutäkkud viidi sõjaväeteenistusse. Pärast sõda kahekordistus talude arv ja hobuste järele tekkis suur vajadus. Kõige suurem vajadus oli edasi arendada tori tõugu. (Tori hobune 2008)

1921. aastal toimus esimene ratsavõistlus Tartu lennuplatsil. Osales 30 ratsanikku. Võisteldi vahetus- ja takistussõidus. Lisaks toimusid ratsamängud, võidusõit ja joondumine. (Eesti Ratsaspordi Liit 2025)

1925. aastal tunnustati tori tõug eraldi hobusetõuks. Pärast seda sai Tori Hobusekasvanduse tegevus kindla suuna. Eesmärgiks oli aretada hästi arenenud keha, tugeva luustiku ja kõõlustega, kohalikele tingimustele kohandatud põllumajanduslik hobune. Eesmärgi saavutamiseks toodi kasvandusse Hetmani pojad Harri ja Hofrihter, kes olid sõjast alles jäänud ja märade hulgast praagiti aretuse eesmärgil ebatäiuslikud välja. Samal ajal hakati pidama ratsavõistlusi ja rohkem ratsatüübilisi tække kasvatati Järva-ja Viljandimaal. (Tori hobune 2008)

1930. aastal hakati suurendama tori hobuse massiivsust. Selleks kasutati viit takku, kelle nimed olid Loots, Uhke, Virk, Tugev ja Sammur. Uhkel olid nendest hilisemal hinnangul kõige paremad järglased. (Kallaste 2025)

1930. aastal hakkas pikajaline sugulusaretus kahjustama hobuste tervist ja välimust. Sündis nõrgajalgseid ja halvasti arenenud hobuseid, kes võtsid kergelt haigusi vastu. Vaja oli uut tõugu, et suurendada massiivsust ja jõudu ja selleks leiti bretooni tõugu hobune. Bretooni tõuga ristamisel said Hetmani järglased suurema kehamassi, hea liikuvuse ja elava iseloomu. Tori hobusel oli vaja veel säilitada harjumus kohaliku sööda ja kliimaga, siis ristati tori hobust veel eesti hobusega. Aretustöös hakati veel selgemalt eristama raskemat ja kergemat tori hobuse tüüpi. (Tori hobune 2008)

1960.-1970. aastatel oli kasvanduse eesmärk müüa tori hobust Nõukogude Liidu hobuste parandamiseks. Sellel ajal jäi vähemaks hobuste kasutamine põllutöös ja algas hobuste massiivne hävitamine. (Tori hobune 2008)

1970.-1985. aastatel oli tori hobuse arvukus märkimisväärne. kanti 1860 takku, mis tähendab, et sündis üle 100 taku aastas. Täkkude hulgas olid veel märad ja ruunad. Nendel aastatel korraldati palju veo-ja sõiduvõistlusi, mis korraldati Toris või Tallinna hipodroomil. Vahest ka tänavatel. Võistluastel saavutas tori hobune häid saavutusi ja seetõttu müüdi hobused Venemaale ja Ukrainasse. 1980. aastatel kahanes huvi veo-ja sõiduvõistluste vastu. Hobuseid oli palju ja polnud nendega midagi teha, seega anti nad taluomanike järglastele või viidi lihaks. (Villems 2015)

1990. aastate alguses tori hobuse populatsioon. Sel ajal suri ka viimane Tugev liini esindaja. (Vana-Tori Hobuse Ühing 2025)

1990. aastatel hakati tori hobust ristama sporthobusetõugudega nt trakeen ja holstein. Eesmärgiks oli saada paremat ratsahobust, keda müüa. (Villems 2015)

1996. aastal kinnitati uus tori tõu aretusplaan, milleks oli sporthobuse suund. Selleks, et tori ratsahobune tunnustust saaks, korraldati karikasari „Tori hobune”, kus võisteldi takistus-ja koolisõidus. (Villems 2015)

2008. aastal jagati tõug kaheks TA, kes on universaalsuuna ja ohustatud populatsiooni esindaja ja TB, kes on aretussuuna hobune. Tema aretus on suunatud ratsaspordile. Hobused jaotati sünniaja, mitte põlvnemise järgi, mis tekitas segadust. Väärtuslikuks peeti hobust, kes oli kerge ja hüppas kõrgele ja enam polnud oluline rahulikkus ja veojõud. (Villems 2015)

2011. aastal hakati eraldi hindama TA ja TB hobuseid erinevate gruppidega, aga parim valiti ikka kõikide loomade seast. (Villems 2015)

2014. aastal oli tori hobuseid 1251. Nende hulgas 661 säilitusprogrammi TA hobust. Sellel ajal ei tegeletud enam uue tõuga, vaid säilitati ohustatud tõu säilitusega, et eesti hobusekasvatuse kultuur jätkuks. Tänapäeval ei tegeleta tori hobustega põllul, kuid seda saab endiselt teha, aga tegijaid ja oskajaid on vähe. Rakendisport on aga Eestis jälle populaarsust kogumas. (Villems 2015)

Praegu on rohkem tori hobuste tüüpe, kes sobivad ratsasporti ja rakenditesse. Põllul kasutatavat raskemat tüüpi hobust näeb väga harva. (Villems 2015)

3. TORI HOBUNE EESTIS

3.1 Hobuste ajalooline kasutus

Hobuseid kasutati Eestis juba pronksiajal. Hobused olid väiksed ja neid kasvatati peamiselt liha saamiseks. Hobuseid kasutati mõningal määral töö- ja ratsaloomana. Rauaajal vähenes märgatavalt hobuste kasutamine toiduks. Hobuseid kasutati rohkem sellistel viisidel, mida me peame tänapäeval loomulikuks. (Korsten 2018)

Eesti hobuseid on palju välismaale viidud, et teiste maade kohalikke tõugusid parandada. Rootslased parandasid eesti hobustega oma sõjaväehobuste tõukoosseisu. Peeter I valitsusajal viidi palju eesti hobuseid Venemaale. (Korsten 2018)

Hobuseid on kasutatud põlluharimisel- kündmine, põllu künniks ettevalmistamine, külvamine, lõikustööd. Tõlla, vankri ja saani ees nt igapäevasteks liikumisteks. Metsatöodes nt puudevedu. Veotööd- saagi, kütuse ning ehitusmaterjalide vedamine. (Lõhmus 2013)

3.2 Tori tõugu hobused tänapäeval

- Koordineeritud aretus

Tori hobust hinnatakse tüübi, jalgade, keha, sammu, traavi, galopi, hüppe ja üldmulje järgi. Sugutäkke ja märasid hinnatakse pärast järglaste saamist. Kahe aastaselt hinnatakse esimest korda noorhobuseid. (Tori hobune 2008) Hindamist korraldab Eesti Hobusekasvatajate Selts, geneetilise hindamise osas tehakse koostööd Eesti Maaülikooli Geneetikalaboriga. Hindamist viib läbi seltsi komisjoni liikmed. Hindamine on osa tõuraamatu pidamisest. Hindamine on oluline, et tugevdada soovitud omadusi ja tagada tori hobuse jätkuv areng. (Eesti Hobusekasvatajate Selts 2025)

Toon näiteks eelmise aasta tori tõugu noorhobuste hindamise tulemused.

2024. aasta kaheaastaste hobuste hindamise kokkuvõte. Täkkudest saavutas esimese koha Velior (foto 5). Sündinud 2022. aastal, ema: Viva, isa: Võimas. Kasvataja on K.Väärsi. Ta sai punkte kokku 54,5. Värviks on tal võik. Saavutas parimaid punkte tüüp, keha, samm, üldmulje kategooriates.

Foto 5. Velior. Kersti Kivistik (Hobumaailm)

Märadest sai kõige rohkem punkte (57) Albe (foto 6). Sündinud aastal 2022. Ema: Ulla, isa: Albion, kasvataja on J. Alesmaa. Parimad punktid tüüp, keha, samm, traav, galopp, üldmulje kategooriates. (Tori Hobuse Selts 2025)

Foto 6. Albe. Kersti Kivistik (Hobumaailm)

Hetkel on aretuses kasutamiseks tori sugutäkke 33, nii sporthobuse kui ka universaalse suunaga. (Eesti Hobusekasvatajate Selts 2025)

- Teaduslik tugi

Eesti Maaülikooli veterinaarmeditsiini teadlastel õnnestus luua hobuste kloonembrüo, seda on suutnud peale Eesti teha Euroopas vaid üks ettevõtte Itaalias. Elina Tsoppi sõnul on hobuste kloonimine vajalik eelkõige ohustatud tõugude, vagu ka tori hobune, säilitamiseks, kui hobuste arvukus tõus muutub loomuliku aretuse jaoks liiga väikeseks. Lisaks kloonimisele on

Maaülikoolis olemas ka geenipank, milles on külmutatud naharakke, tüvirakke ning spermat ka tori hobustelt, et neid tulevikus aretuses kasutada. (Tsopp 2024)

- Turism

Seminaril „Kuhu oled teel, tori hobune?“ rääkis tori hobuse rollist tänapäeval Jaanus Kallaste. Ta küsis: „Kas tori hobune veab välja või jätab nälga?“ Jaanus Kallaste on arvamusel, et tori hobune on kõige parem ja ilusam hobune ärimaailmas. Ta väitis, et teenib oma hobustega aasta tulu vaid 50 päevaga. Oma tori hobustega on Jaanus kutsarina hästi tuntud – tema pakutud teenused on kindel kvaliteedimärk. Allahindlusi ei tehta, tuleb lihtsalt leida see õige tori hobune, ta ise välja õpetada ning pidevalt harjutades ja kogemusi kogudes oma teenust enesekindlalt pakkuda. (Kallaste 2025) Jaanus Kallaste toimetab Laane Tallides. Seal pakutakse ratsutamise, vankri- ja saanisõitu. Nad pakuvad klientidele võimalust ise hobust harjata ja saduldada. Tutvustatakse hobuste ja ratsutamise algtõdesid. (Laane Tallid 2025) Mina arvan, et see on väga oluline võimalus kliendile, sest nii saad aimu, kuidas hobuse eest hoolitseda. Hetkel saab Jaanus Kallastet ja tema hobuseid näha ETVs jooksvast sarjast „Von Fock“ (Juhkov 2025). Jaanus Kallaste on Balti riikides ainus, kes suudab tõllapukis kutsarina ohjata kuuehobuserakendit. Ta on rakendspordist teinud elukutse ning soetanud Poolast luksuslikud kalessid ja saanid. (Kann 2010)

- Tõu populariseerimiseks korraldatavad üritused

Tori hobustele on selleks aastaks (2025) mitmeid võistlusi ja üritusi. Toimub Täkupäev, Tori karikas I (takistus- ja koolisõit), sõidu ja veokatsed, Tori karikas koolisõidus, tori hobuste GP (takistussõit). (Eesti Maaelumuuseumid)

- Ratsasport

Kõrgushüppes ületas Tori põllutööline Jako Kosk tori tõugu märal Helve 1967. a Tõrvas kõrguse 2 m. (Kollom; Ruus 2002). Selle rekordi purustas Andrus Kallaste 2010. a, hüpates tori hobusel Opaal (foto 7) 215 sentimeetrit. (Raadik 2011: 59).

Opaal (2000-2020) oli kollast värvi tori hobuse täkk. Teda iseloomustab hea hüppevõime ja tahe hüpata. (Hallik 2009) Andrus rääkis Opaalist nii- ta on keeruka iseloomuga, hasartne, tõeline sportlane. (Kann 2010)

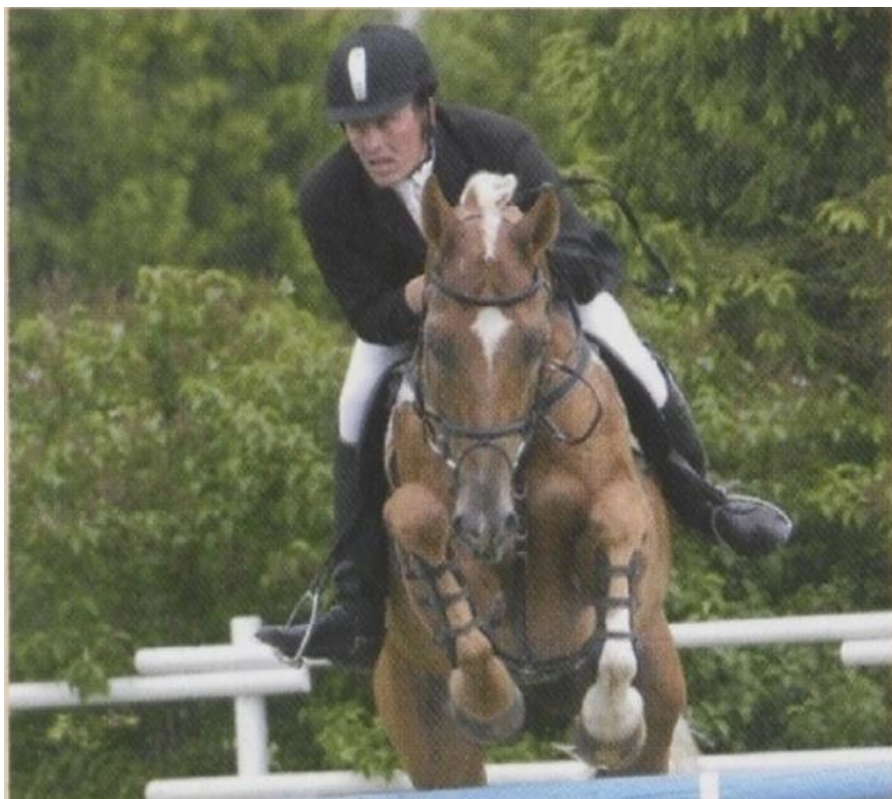

Foto 7. Opaal. Autor: Ago Ruus (Oma Hobu 2011: 59)

Tori hobune on kasutusel kõikidel Eestis levinud spordialadel. Toon välja eelmise aasta edukaimad.

2024 edukaimad tori hobused spordis olid:

Koolisõidus: FREELAND, ruun, sündinud 2019

Takistussõidus: „Tori Karikas näitasid parimaid tulemusi: 90 cm OBERON, ruun, sündinud 2009 ja saavutas 5. koha. 85 cm sai esimese ja komanda koha PRELAMEE, mära, sündinud 2009. 105 cm sai 2. koha PEGASUS, ruun, sündinud 2018.

Rakendisportis (Reiu Rakend & Eesti-Läti sarja III etapp) saavutas 1. koha Hõde, sündinud 21.05.2017.

Kestvusratsutamine (Saida Kestvus 05.05.2024 Ellamaa tall, Lehetu, Harjumaa) Kiirus ja I kvalifikatsioon (44 km) saavutas 8. koha QUINT, ruun, sündinud 15.06.2018.

Kolmevõistlus (Ihaste sisekolmevõistlus, 3V FEI test CCII* A + TS 110 cm + kross 105 cm) saavutas 2. koha PHENOMENON, ruun, sündinud 24.01.2013. (Ratsanet 2025)

4. MINA JA TORI HOBUSED

Tori tõugu hobused, kellega ise sõida, on Liinu (foto 8) ja Arhella (foto 9). Mõlemad on täiesti erineva välimuse ja kehatüübiga hobused. Liinu on vanemat ja raskemat tüüpi ehk universaal suunaga. Arhella on aga kergemat tüüpi, kelle aretus on suunatud rohkem ratsaspordile.

Liinu on raudjat värvi tori hobuse mära. Ta on sündinud aastal 2006 ja tema aretajaks on S. Eylandt. Tema isa on Lennar ja ema Liia. Liinu kuulub TA tõuraamatusse. (Lisa 1) Tema veres on Postjee- Bretooni tõugu. Suguvõsas on tal sees Loots ja Uhke, kes olid siis toodud Eestisse, et tori hobuste massiivsust suurendada. Liinul on 2 järglast Heraldika (isa Hektor UW) ja Kulvi (isa Kuningas). Ta on osalenud sõidu- ja veokatsetel. Tulemused teadmata.

Liinu on olnud pikalt vormist väljas nii, et praegu on vaja ta vormi tagasi saada. Trennis teen temaga ainult lihtsamaid harjutusi: näiteks volte, diagonaale, peatusi jne. Käin ka temaga maastikul, kus lasen tal rohkem joosta. Ta on iseloomult jonnakas, trennis tuleb teda palju edasi ajada, et ilusti liiguks, mitte ei longiks. Talle meelsib, kui temaga niisama jalutada või kui ta saab põldudel kiiresti joosta. Mulle meeldib tema juures see, et ta on rahulik ja ei karda midagi. Arhella on tumekõrb tori mära. Sündinud 2013 aastal. Aretaja on Konuvere tall OÜ. Ema on Arete, isa on Axel. (Lisa 1) Tema veres on juba hannoveri ja trakeeni, keda on kasutatud paremateks tulemusteks ratsaspordis. Järglasteks on tal 2 tori täkku Haakon (isa Hektor UW) ja Hapsal (isa Homber).

Arhellaga teen ma tavaliselt koolisõitu, kuid temaga saab ka hüpata. Ta on väga tundlik ja hea liikumisega hobune. Tema iseloom on veidi elavam ja kui tal hea tuju, siis võib ta ka tagant jalgadega üles lüüa. Kui trennis temaga piisavalt ei tegele, siis hakkab tal igav ja ta ei viitsi väga tööd teha. Temaga on väga hea sõita, kui on motivatsiooni puudus, sest ta toob kõik tagasi.

Tema on TB tõuraamatus. On osalenud ülevaatusel, kust tulemused on 6,5- 8,5 punkti. (Hobuslaste register 2025)

Foto 8. TA mära Liinu. Autor: Gretel Vasur

Foto 9. TB mära Arhella. Autor: Roosi Marie Vapper

KOKKUVÕTE

Töö eesmärgiks oli koostada uurimustöö tori hobuse tõutüüpidest ning tori tõu kujunemisloost tõu aretuse algusest kuni tänapäevani, et töö oleks huvitav lugeda kellelgi, kes soovib tori hobustest rohkem teada saada.

Töös uurisin hobuste ajalugu, tõin välja erinevaid viise hobuste kasutamiseks, aretusprogramme, erinevaid võistlusi ja hobuste sugupuud ning põlvnemist.

Käisin Tori Hobusekasvanduses seminaril „Kuhu oled teel Tori hobune”, kust sain palju infot Hetmanist ja palju muud huvitavat teadmist. Seminaril tehti põhjalik ülevaade Hetmani mõõtmisest. Teemadeks oli veel tori hobuste kasutamine tänapäeval ja kas see tasub ära või jätab nälga.

Hobuste ajaloo uurimisega sain teada erinevatest aretus etappidest, mis on muutunud aretuse juures ja kus ning mille jaoks on hobuseid kasutatud. Sain kinnitust, et hobused on turismil erilisel kohal. Tori hobune näitab häid tulemusi ka ratsaspordis.

Töö lõpus tõin välja kaks tori hobust, kellega käin hobi korras ratsutamas ja nende heaolu läheb mulle väga korda. Sain teada tänu tööle nende põlvnemist, kus nad pärit on ja kus võistelnud.

Töö juures läks hästi see, et sain väga palju infot, mida ma alguses ei oodanud. Keeruline oli see, et töö tuli kokku panna väga paljude erinevate allikate põhjal. Pean õppima paremini aega planeerima.

Mulle meeldis seda tööd teha, sest sain teada rohkem hobustest Eestis. Põnev oli uurida hobuste põlvnemist, kellega ise tegelen.

KASUTATUD ALLIKAD

Eesti Hobusekasvatajate Selts. Sugutäkid [Sugutäkid](#) (09.01.2025)

Eesti Hobusekasvatajate Selts. Tori tõu iseloomustus [Tõu iseloomustus](#) (09.01.2025)

Eesti Hobusekasvatajate Selts. Tori tõugu hobuste aretusprogramm

[TORI_ ARETUSPROGRAMM 31012013](#) (10.03.2025)

Eesti Maaelumuuseumid. Tori hobune 100.

[Tori hobune 100 - Eesti Maaelumuuseumid](#) (09.01.2025)

Eesti Ratsaspordi Liit. Ratsaspordi arengu ajajoon. [Ajajoon](#) (17.03.2025)

EHS 2012 Tori tõugu hobuste jõudluskontroll

[TORI_ TOUGU_ HOBUSTE_ JOUDLUSKONTROLL 31012013](#) (10.03.2025)

Hallik, E. 2009. Andrus Kallaste: Opaal tahaks üle maja hüpata! Pärnu Postimees.

[Andrus Kallaste: Opaal tahaks üle maja hüpata!](#) (12.02.2025)

Hobuslaste register. 2025. Põllumajanduse Registrite ja Informatsiooni Amet.

[Hobuslaste register](#) (13.03.2025)

Juhkov, A. 2025. Kuhu oled teel, tori hobune- küsiti taas Tori hobusekasvanduse kevadseminaril? Hobumaailm.

<https://hobumaailm.ee/kuhu-oled-teel-tori-hobune-kusiti-taas-tori-hobusekasvanduse-kevadseminaril/> (10.04.2025)

Kallaste, A 2011. Tori hobune on ikka olnud teravdatud tähelepanu keskpunktis. Pärnu Postimees

<https://parnu.postimees.ee/410211/tori-hobune-on-ikka-olnud-teravdatud-tahelepanu-keskpunktis> (17.04.2025)

Kallaste, A. 2025. Tori Hobusekasvanduse kevadseminar “Kuhu oled teel tori hobune?” (15.04.2025)

Kallaste, J. 2025 Tori Hobusekasvanduse kevadseminar “Kuhu oled teel tori hobune?”

[Kuhu oled teel, tori hobune- küsiti taas Tori hobusekasvanduse kevadseminaril? - Hobumaailm](#) (17.04.2025)

Kann, T. 2010 Vennad Kallasted kujundavad hobumaailma Postimees

[Vennad Kallasted kujundavad hobumaailma](#) (10.03.2025)

Kivistik, K. 2024 Nuiamäe tallides sai imetleda tori hobuseid. Hobumaailm.

<https://hobumaailm.ee/nuiamae-tallides-sai-imetleda-tori-hobuseid/> (10.03.2025)

Kollom, R. Ruus, A. 2002. Ratsanik ja hobune: aastaraamat-teatmik-kalender. Eesti Sporthobuste Kasvatajate Selts. Tallinn (30.10.2024)

Korsten, K. 2018. Eesti hobune [Eesti hobune - Hobuturg.ee](https://www.hobuturg.ee) (15.04.2025)

Korsten, K. 2018. Tori hobune [Tori hobune - Hobuturg.ee](https://www.hobuturg.ee) (15.04.2025)

Laane Tallid <https://www.muhemaa.com/objekt/laane-tallid-ratsutamine-vankri-ja-saanisoit/> (17.04.2025)

Lõhmus, A. 2013. Hobune konkureeris kolhoosiajal traktoriga. Maaleht [Hobune konkureeris kolhoosiajal traktoriga - Maaleht](#) 17.02.2025

Maaelumuuseumid <https://maaelumuuseumid.ee/tori-tougu-hobuse-aretuskultuur-lisati-eesi-vaimse-kultuuriparandi-nimistusse/> (3.04.2025)

Ohustatud tõugude loetelu. 2018. Riigiteataja [Põllumajandusloomade ohustatud tõugude loetelu–Riigi Teataja](#) (30.10.2024)

Põllumajandusloomade aretuse seadus. 2018. Põllumajandusministeerium <https://www.riigiteataja.ee/akt/128122018035#para3lg2> (9.01.2025)

Raadik, R. 2011. Tori hobusekasvandus näitab juubeliaastal uhket galoppi. Oma Hobu 3/2011, lk. 58-59. Eesti Hobuse Kaitse Ühing

Rannamäe. E. 2025. Tori Hobusekasvanduse kevadseminar “Kuhu oled teel tori hobune?”

Ratsanet. Edetabelid [Ratsanet - Edetabelid](#) (9.04.2025)

Tori hobune. 2008. Maaleht [Tori hobune - Maaleht](#) (09.01.2025)

Tori Hobuse Selts. Aretusprogramm. [Tori Hobuse Selts - Aretusprogramm, jõudluskontrolli juhend](#) (10.03.2025)

Tori tõugu hobuse aretuskultuur lisati Eesti vaimse kultuuripärandi nimistusse. 2025. Eesti Tsopp, E. 2024. Läbimurre taduses: Eesti Maaülikoolis klooniti hobune. Eesti Maaülikool <https://www.emu.ee/uudised/labimurre-teaduses-eesi-maaulikoolis-klooniti-hobune> (30.10.2024)

Vana-Tori Hobuse Ühing. Aretusprogramm [EESTI SPORTHOBUSTE ARETUSPROGRAMM](#) (10.03.2025)

Vana-Tori Hobuse Ühing. [Vana-Tori Hobuse Ühing » Ajalugu](#) (30.10.2024)

Villems, T. 2015 Tori hobune, kohalik ja sinivereline. Maaleht. [Tori hobune, kohalik ja sinivereline - Lemmikloom](#) (20.02.2025)

Viinalass, H. 2025 Tori Hobusekasvanduse kevadseminar “Kuhu oled teel tori hobune?” (04.04.2025)

Arhella põlvnemistabel

ARHELLA 25 311 T, 25 311 T / 2330022TB202813 / Tumekõrb / 2013 / Tori hobune (T) / EE					
Tagasi otsingusse					
Põhiinfo	Põlvnemine	Järglased	Tõuraamat	Jõudlus	Pildid
AXEL 13 819 T / 233402000830007 / Tumeraudjas / 2007 / Tori hobune (T) / EE	ARHIPPOS 13 535 T / 2330022TB226792 / Tumeraudjas / 1992 / Tori hobune (T) / EE	ABSINTH / 31 47200 73 / Tumeraudjas / 1973 / Hannover (HANN) / DE		ABSATZ / 31 04052 60 / Raudjas / 1960 / Hannover	
				SIEGLINDE H 67954 / 1960 / Hannover	
		KALLI 23 207 T / 2330022TA448488 / Raudjas / 1988 / Tori hobune (T) / EE		KRAVER 8505 T / Raudjas / 1971 / Hannover	
				HÜPI 19 281 T / Tumeraudjas / 1979 / Tori hobune	
	HIIRI 24 053 T / 233402000274892 / Tumeraudjas / 1992 / Tori hobune (T) / EE	HIIRIK 13 007 T / 2 2215 87 / Raudjas / 1987 / Tori hobune (T) / EE		HIILAR 7271 T / Tumeraudjas / 1968 / Tori hobune	
				GRIADA 16 913 T / Kõrb / 1971 / Hannover	
		ALTAI 23 069 T / Tumeraudjas / 1983 / Tori hobune (T) / EE		AAKER 9969 T / Tumeraudjas / 1976 / Tori hobune	
				HOBI 18 665 T / Raudjas / 1976 / Tori hobune	
ARETE 24 903 T, 24 903 T / 233402000764706 / Kõrb / 2006 / Tori hobune (T) / EE	ALBION 13 627 T, 13 627 T / 233402000398099 / Raudjas / 1999 / Tori hobune (T) / EE	ALGUS 13 373 T / Raudjas / 1989 / Tori hobune (T) / EE		AAKER 9969 T / Tumeraudjas / 1976 / Tori hobune	
				UULI 17 835 T / Raudjas / 1973 / Tori hobune	
		KALLI 21 075 T / 2 3981 85 / Heteraudjas / 1985 / Tori hobune (T) / EE		KIIRUS (GIDROGRAF) 9359 T / Kõrb / 1973 / Hannover	
				HÖBE 20 885 T / 2330022TA988181 / Raudjas / 1981 / Tori hobune	
	EMBRA 24 827 T, 24 827 T / 233402000400700 / Kõrb / 2000 / Tori hobune (T) / EE	0100 (0027) ETTUR / 233002400262094 / Mustjaskõrb / 1994 / Trakeen (TRAK) / EE		030 POROH 9 / 233002400314081 / Must / 1981 / Trakeen	
				0931 (00223) ERSTI / 233002400258690 / Tumekõrb / 1990 / Trakeen	
		DIIVI 24 127 T / 2 2409 94 / Tumekõrb / 1994 / Tori hobune (T) / EE		27 DELFIIN 13 531 T / Tumeraudjas / 1982 / Hannover	
				RULLI 19 265 T / Must / 1979 / Tori hobune	

Allikas: PRIA Hobuslaste register

Liinu põlvnemistabel

LIINU 25 319 T, 25 319 T / 2330022TB789506 / Raudjas / 2006 / Tori hobune (T) / EE				
Tagasi otsingusse				
Põhiinfo	Põlvnemine	Järglased	Tõuraamat	Jõudlus
LENNAR 7 VT, 12 679 T / 2330022TA974786 / Raudjas / 1986 / Tori hobune (T) / EE	LEND 11 045 T / Raudjas / 1981 / Tori hobune (T) / EE	LOKKIR 6829 T / Raudjas / 1966 / Tori hobune (T) / EE	LUHAR 2001 TB / Raudjas / 1952 / Tori hobune	
			HELM 12 501 T / 1959 / Tori hobune	
		LUIGE 18 467 T / Raudjas / 1975 / Tori hobune (T) / EE	LUKULLUS 3013 TB / Raudjas / 1953 / Tori hobune	
			TUULI 14 379 T / Raudjas / 1960 / Tori hobune	
	HELGE 17 435 T / Kõrb / 1972 / Tori hobune (T) / EE	HORDO 6625 T / Tumeraudjas / 1965 / Tori hobune (T) / EE	HOIUS 3939 TB / Raudjas / 1955 / Tori hobune	
			VAALA 13 179 T / Raudjas / 1960 / Tori hobune	
		HELGAS 13 267 T / Kõrb / 1954 / Tori hobune (T) / EE	HALMUR 1177 TA / RHK 2796 / Kõrb / 1941 / Tori hobune	
			MAI / Kõrb / Tori hobune	
LIIA / 233402000795191 / Raudjas / 1991 / Tori hobune (T) / EE	TORI TÄKK / Tori hobune (T) / EE	PÕLVNEMINE TEADMATA		
	TORI MÄRA / Tori hobune (T) / EE	PÕLVNEMINE TEADMATA		
	TORI MÄRA / Tori hobune (T) / EE	PÕLVNEMINE TEADMATA		

Allikas: PRIA Hobuslaste register